

VÁLASZTÓJOGOSULTSÁG 2017. november 20.

Lukonits Ádám (ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék)

I. A DEMOKRATIKUS HATALOMGYAKORLÁS

1. A népszuverenitás elve (ld. a szuverenitásról szóló előadást)

- A népszuverenitás elve alapján „minden hatalom forrása a nép”, illetőleg „minden hatalom a néptől származik”. A népszuverenitás ebben az értelemben azt juttatja kifejezésre, hogy a legfőbb hatalom alanya, hordozója a nép.
- A népszuverenitás tehát a népnek azt a jogát és tényleges lehetőségét fejezi ki, hogy szabadon döntsön alkotmányos berendezkedéséről, és ennek keretében meghatározza államiságát, döntsön az államhatalom konstituálásáról, gyakorlásának módjáról, az államszervezet felépítésének, működésének alapvető szabályairól.

2. A demokratikus legitimitáció (ld. az alkotmányosságról szóló előadást)

- Az alkotmányos demokrácia nem működhet legitimitás – vagyis az uralmi rendszer társadalmi igazoltsága, elismertsége és támogatottsága – nélkül, mivel az állam hatalma nagymértékben függ a legitimitásától, és a legitimitás alapozza meg az állam hatalmát.
- A legitimitás feltételezi a jogszabályok erkölcsi megalapozottságát, meghatározott értéktartalmát, ami a hatalomgyakorlás elismerésre való méltóságát eredményezi. A formális törvényesség ugyanis könnyen eredményezhet önkényességet akkor, ha azok a jogi előírások, amelyekhez az állami szervek kötve vannak, és amelyekre a hatalomgyakorláskor hivatkoznak, nem igazolhatók a társadalom többségének erkölcsi meggyőződésével és értékfelfogásával. Ezért lehetséges törvényes (legális), de nem legitim hatalomgyakorlás.

II. A HATALOMGYAKORLÁS FORMÁI

- Annak megfelelően, hogy a nép a legfontosabb döntéseit választás és népszavazás formájában hozza-e meg, vagy pedig a népet a döntéshozatal során alapvetően a képviselői útján, rajtuk keresztül illeti-e meg a döntés, közvetlen és közvetett demokráciáról lehet beszélni.

1. A képviseleti demokrácia

- A közvetett (képviseleti) demokráciában a nép csak teoretikusan az államhatalom birtokosa, az államhatalom gyakorlását azok a képviselők végzik, akiket a polgárok az előre megállapított szabályok szerint, fair és nyílt választás során erre felhatalmaznak és egyúttal legitimálnak. A választás aktusa ezért a nép egészének politikai akaratát hivatott dokumentálni.

- A képviseleti demokrácia tehát a nép uralma áttételesen. A képviselők uralmán keresztül valósul meg, de természetesen a népnek azzal a lehetőségével, hogy a rendszeres időközönként (periodikusan) ismétlődő, demokratikus elveken nyugvó, versengő választás útján a képviselőket újra és újra megerősítik, vagy – a felelősségre vonást gyakorolva – a politikai elitet lecserélik.
- A képviselők meghatározott időre kapnak megbízatást az államhatalom gyakorlására, amelynek során a népet reprezentálják, helyettük, a nevükben, de rájuk nézve kötelező jelleggel hoznak döntéseket.

2. A közvetlen demokrácia (ld. a népszavazásról szóló előadást)

- A közvetlen demokrácia esetében a politikai-hatalmi döntéseket az össznépeség túlnyomó részét jelentő, aktív választójoggal rendelkező polgárok lényegében személyesen hozzák meg, az államhatalmat túlnyomó részben maguk gyakorolják.
- A közvetlen demokrácia ebben a formában csak akkor lehetséges, ha a döntéshozatalban részt vevő polgárok megalapozott információkkal rendelkeznek a döntési alternatívákról, a döntést igénylő közügyek világosak és áttekinthetők, így minden polgár képes ezeket következményeikkel együtt átlátni és felelősséggel megítélni.
- A modern, komplex társadalmakban azonban – amelyekben a társadalmi viszonyok rendkívül összetettek – a közvetlen demokrácia csak egészen szűk körben, korlátozott formában lehetséges. Ezért a demokrácia megvalósulásának általában a közvetett, képviselők útján történő érvényesítésére van mód [ld. Alaptörvény B) cikk (4) bek.].

III. A NÉPSZUVERENITÁS ALANYI KÖRE

1. A nép (ld. az állampolgárságról szóló előadást)

- A nép – jogi kategóriaként – azokat a természetes személyeket öleli fel, akik rendelkeznek azokkal a jogosítványokkal, amelyek a politikai státuszról való döntésben részvételi jogokat jelentenek.
- Az alanyi kör alapvetően egyforma [ld. Alaptörvény XXIII. cikk (7) bekezdés, amely összeköti a képviseleti és a közvetlen demokrácia alanyi körét].

IV. A VÁLASZTÓJOG FOGALMA

1. A választójog mint alapjog

- A választójog egyrészt az alapvető jogok között helyezkedik el, és – mint az egyik legfontosabb politikai alapjog – általában állampolgári jogként kerül az alkotmányban megfogalmazásra.

2. A választójog mint anyagi és eljárási szabályok összessége

- Választójog alatt másrészt a választásokra vonatkozó anyagi jogi és eljárási jogszabályok összessége értendő.
- Az anyagi jogi normák határozzák meg azt, hogy kinek van – aktív és passzív – választójoga, illetve milyen alapelvek érvényesülnek a választójogban. Ezek egyrészt a vá-

lasztásban való részvétel jogi feltételeit rögzítik, másrészt megállapítják a jelölési feltételekre, a választási rendszerre és a választás eredményének megállapítására vonatkozó szabályokat.

- Az eljárási normák határozzák meg az anyagi jellegű normák által rögzített jogosultságok és kötelezettségek érvényesülésének, megvalósulásának módozatait és technikáit (a választópolgárok regisztrációját, a jelölés mechanizmusát, a kampány lefolyását, a szavazás menetét, a választáson közreműködő szervek feladatát és eljárását stb.), továbbá azokat a garanciális elveket, amelyek a választási eljárás menetében mindvégig alkalmazandók (mint pl. a nyilvánosság elve, a jogorvoslat lehetősége).
- A két joganyag egymással szoros összefüggésben áll, lényegében feltételezik egymást.

V. A VÁLASZTÁS ALAPELVEI

- Ezeknek az alapelveknek minden demokratikus választásra érvényesnek kell lenniük, függetlenül attól, hogy milyen választási rendszer vagy választási eljárás került kialakításra [ld. Alaptörvény 2. cikk (1) bekezdés, 35. cikk (1) bekezdés].

1. A választójog általánossága

- A demokratikus választás fontos feltétele, hogy a választásra jogosultak alanyi körét a lehető legszélesebben határozzák meg. Ennek érdekében a választójog általánosságának elve azt követeli meg, hogy alapvetően minden állampolgár – nemre, fajra, nyelvre, jövedelemre, tulajdonra, foglalkozásra, helyzetére vagy osztályára, képzettségére, vallására, politikai meggyőződésére tekintet nélkül – választójogosultsággal rendelkezzen és választható legyen.
- Nem ütközik ebbe az alapelvbe, ha a választójog gyakorlásához néhány elengedhetetlen feltételt követelnek meg (mint pl. a nagykorúság, a magyar állampolgárság).

2. A választójog egyenlősége

- A választójog egyenlősége megköveteli, hogy minden választásra jogosult azonos számú és értékű szavazattal rendelkezzen, és egyenlő jogokkal vehessen részt a választáson.
- A választókerületek meghatározásakor is relevánsnak kell lennie, ami kettős követelményt támaszt: egyrészt azt, hogy a választókerületek a választási földrajz (a választókerületek felosztása) szerinti, másrészt a választókerületi aritmetika (az adott mandátum megszerzéséhez szükséges konkrét szavazatszám) szerinti kialakítása a szavazatok egyenlőségére tekintettel történjen. Vagyis a választókerületek felosztása a választásra jogosultak és a megválasztható képviselők tekintetében lehetőleg egyenlő legyen, és minden leadott szavazat az eredmény kiszámításánál hozzávetőleg ugyanannyit érjen.

3. A választás közvetlensége

- A választói döntés kinyilvánítása során a választók és a választottak közé nem kapcsolódhat be idegen akarat, vagyis mindenki személyesen, közvetlenül, mások közbeiktatása nélkül adhatja le a jelöltekre a szavazatát.

4. A választás titkossága

- Minden választásra jogosult saját választói döntését mások megítélésétől függetlenül, szavazata tartalmának nyilvánosságra kerülése nélkül hozhatja meg, és a szavazás során biztosnak kell lennie abban, hogy döntését senki, semmilyen módon nem szankcionálhatja.

5. A választás szabadsága

- Minden választójogosult a választójogát szabadon, vagyis kényszer vagy más – meg nem engedett – külső nyomás nélkül gyakorolhatja. Ki kell terjednie a jelöltállításra, a választási kampányra, és a szavazásra is, vagyis a választási eljárás egész folyamatában érvényesülnie kell.

VI. A VÁLASZTÓJOGOSULTSÁG FELTÉTELEI

- A választójogosultságon belül különbséget teszünk aszerint, hogy a választásokon való aktív részvételtől, vagyis magáról a szavazásról (aktív választójog), vagy a választáson jelöltként való indulásról (passzív választójog) beszélünk.

1. Az aktív és passzív választójogosultság feltételeinek rendszere

AKTÍV-PASSZÍV VÁLASZTÓJOGOSULTSÁG FELTÉTELEI					
Országgyűlési képviselők választása [At. XXIII. cikk (1), (4) bek., Vjt. 12. § (1), (3) bek.]		Helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választása [At. XXIII. cikk (1)-(5) bek., Övjt. 1. § (2)-(3) bek.]		Európai parlamenti képviselők választása [At. XXIII. cikk (1)-(2), (4) bek., EPvjt. 2/A. § (1) bek.]	
Aktív	Passzív	Aktív	Passzív	Aktív	Passzív
Nagykorúság	Nagykorúság	Nagykorúság	Nagykorúság	Nagykorúság	Nagykorúság
Magyar állampolgárság	Magyar állampolgárság	Magyar állampolgárság	Magyar állampolgárság	Magyar állampolgárság	Magyar állampolgárság
Lakóhely (EVK esetén, a választás helyén)		vagy Más EU tagállam állampolgársága	vagy Más EU tagállam állampolgársága	vagy Más EU tagállam állampolgársága	vagy Más EU tagállam állampolgársága
		vagy Menekült, bevándorolt, letelepedett státusz	Lakóhely (Más EU tagállam állampolgársága esetén, Magyarországon)	Lakóhely (Magyarországon)	Lakóhely (Magyarországon)
		Lakóhely, tartózkodási hely (a választás helyén)			

2. Kizárás a választójogból

KIZÁRÁS A VÁLASZTÓJOGBÓL [At. XXIII. cikk (6) bek., Vjt. 2. § (3) bek., Övjt. 1. § (4) bek., EPvjt. 2/A. § (2) bek.]					
Országgyűlési képviselők választása		Helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választása		Európai parlamenti képviselők választása	
Aktív	Passzív	Aktív	Passzív	Aktív	Passzív
Magyar állampolgárság Bűncselekmény elkövetése vagy a belátási képesség korlátozottsága Bíróság általi kizárás a választójogból					
Más EU tagállam állampolgársága Lakóhely (Magyarországon) Kizárás a választójogból az állampolgárság szerinti állam jogszabálya, vagy bírósági vagy hatósági döntése alapján					
–	Jogerős ítélet Szabadságvesztés büntetés vagy Büntetőeljárásban elrendelt intézeti kényszergyógykeze- lés	–	Jogerős ítélet Szabadságvesztés büntetés vagy Büntetőeljárásban elrendelt intézeti kényszergyógykeze- lés	–	Jogerős ítélet Szabadságvesztés büntetés vagy Büntetőeljárásban elrendelt intézeti kényszergyógykeze- lés

KULCSFOGALMAK

népszuverenitás • képviseleti és közvetlen hatalomgyakorlás • politikai részvételi jog • politikai közösség • választási alapelvek • szabad választás • általános választójog • egyenlő választójog • közvetlen szavazás • titkos szavazás • aktív és passzív választójog • állampolgárság • nagykorúság • lakóhely • választójogból történő kizárás

JOGFORRÁSOK

- **Magyarország Alaptörvénye:** B) cikk (3) és (4) bekezdés, XXIII. cikk, 2. cikk (1) bekezdés, 35. cikk (1) bekezdés;
- **az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény (Vjt.):** 2. §;
- **a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 2010. évi L. törvény (Övjt.):** 1. §;
- **az Európai Parlament tagjainak megválasztásáról szóló 2003. évi CXIII. törvény (EPvjt.):** 2/A. §, 3-4. §

TANANYAG

Az előadásvázlat a prezentációval kiegészítve.

AJÁNLOTT IRODALOM

Bodnár Eszter: A választójog alapjogi tartalma és korlátai. HVG-Orac, Budapest 2014.

Petrétei József: Az alkotmányos demokrácia alapintézményei. Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2011. 175-240.

Fábián György: A külföldön élő állampolgárok választójogának gyakorlása nemzetközi összehasonlításban. DIEIP 2012. 3. sz.

Fiala János: A fogyatékossgal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében. Fundamentum 2010. 3. sz.

Juhász Attila – László Róbert: Az előzetes regisztráció és a demokrácia. Fundamentum 2012. 4. sz.

Szilágyi Emese: Szabad döntés, egyenlő részvétel. Közjogi Szemle 2011. 4. sz.

Unger Anna: A demokratikus választások alkotmányos és politikai ismérvei és a magyar választási rendszer. Fundamentum 2014. 4. sz.

Vass Péter: Az urnán túl. Alternatív választási módok bevezethetősége Magyarországon. Közjogi Szemle 2012. 3. sz.